

## شناسایی و بررسی عوامل مؤثر بر کاهش فقر شیعیان در کشور جمهوری اسلامی افغانستان بر اساس رویکرد تحلیل سلسله مراتبی

محمد غفاری فرد<sup>۱</sup> و غلام عباس علمدار<sup>۲</sup>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۲۵

### چکیده

فقر دارای آثار اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در جوامع بوده است. هدف این تحقیق شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر کاهش فقر شیعیان در کشور افغانستان می‌باشد. این پژوهش با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) انجام شده و با بهره‌گیری از نرم افزار اکسپرت چویس عوامل مؤثر بر کاهش فقر رتبه‌بندی گردیده است. یافته‌های تحقیق در کشور افغانستان نشان می‌دهد که چهار عامل عمده در کاهش فقر شیعه‌ها در این کشور شامل عوامل اجتماعی، اقتصادی، سیاستی-حکومتی و فرهنگی می‌باشند که هر عامل دارای شاخص‌های مشخص می‌باشند و در مجموع ۳۰ شاخص برای این چهار عامل شناسایی شده است. نتایج نشان می‌دهد عامل سیاستی - حکومتی فقر با داشتن ضریب (۰,۴۶۹) در رتبه اول و معیار عامل اقتصادی فقر، عامل اجتماعی فقر و عامل فرهنگی فقر به ترتیب با داشتن ضریب (۰,۲۶۸)، (۰,۱۵۲) و (۰,۱۱۲) به ترتیب در رتبه‌های دوم، سوم و چهارم قرار گرفته‌است. رتبه بندی شاخص‌های سی‌گانه چهار معیار اصلی، به‌طور کلی نشان می‌دهد که شاخص فساد اداری و سوء استفاده از قدرت در دستگاه‌های دولت، فرار سرمایه‌ها (به علت جنگ‌های خارجی و نزاع‌های داخلی) و کوتاهی دولت در تأمین اجتماعی، تأمین غذا، تأمین مسکن و بهداشت عمومی به ترتیب با بیش‌ترین وزن (۰,۱۰۲، ۰,۰۹۶ و ۰,۰۸۸) در رتبه اول تا سوم قرار گرفته‌اند.

**کلید واژه‌ها:** فقر، شیعه، افغانستان، تحلیل سلسله مراتبی.

**استناد فارسی (شیوه‌ی APA، ویرایش ششم، ۲۰۱۰؛ شیوه‌ی APSA)**

غفاری فرد، محمد؛ علمدار، غلام عباس (۱۴۰۰). «شناسایی و بررسی عوامل مؤثر بر کاهش فقر شیعیان در کشور جمهوری اسلامی افغانستان بر اساس رویکرد تحلیل سلسله مراتبی». پژوهشنامه تاریخ، سیاست و رسانه، سال چهارم، شماره چهارم، پیاپی ۱۶، صص ۸۱-۱۰۴.

<sup>۱</sup>. استادیار گروه علوم اقتصادی، دانشکده علوم و فنون، دانشگاه اهل بیت (ع)، تهران، ایران. ایمیل: [mghunivers1390@gmail.com](mailto:mghunivers1390@gmail.com)

<sup>۲</sup>. دانشجوی کارشناسی ارشد گروه علوم اقتصادی، دانشکده علوم و فنون، دانشگاه بین المللی اهل بیت (ع)، تهران، ایران.

ایمیل: [abbas.alamdar23@gmail.com](mailto:abbas.alamdar23@gmail.com)

کپی‌رایت © ۲۰۱۰، ایسک‌اندیشکده مطالعات راهبردی کریمه شیراز. این متن، مقاله‌ای برای دسترسی آزاد است که با توجه به استاندارد بین‌المللی (Creative Commons Attribution) CCA نسخه 4.0 توزیع شده است و به دیگران اجازه می‌دهد این اثر را بارگیری کنند، آن را با دیگران به اشتراک بگذارند و مطالب را اقتباس کنند.

## ۱. مقدمه

انسان و خواسته‌های او با ورود به هزاره جدید از اهمیت والایی بر خوردار شده و بر خوردار خواهد بود. اما شوربختانه خدمات جبران نا پذیری را از بسیاری جهات به خیلی از افراد کمره‌ی زمین به علت ناهماهنگی موجود بین جنبه‌های مختلف تغییر و تحولاتی که در حال اتفاق افتادن است، تحمیل خواهد کرد. یکی از مقوله‌های مهمی که بایستی به طور جدی مورد توجه قرار گیرد، رشد شهر نشینی و پیامدهای آن است. دیویس (۲۰۰۴) اعلام می‌دارد که جمعیت برای نسل آینده دو برابر خواهد شد، در حدود ۹۵ درصد این انسان‌ها در مناطق جنوبی یا به عبارتی کشورهای کمتر توسعه یافته آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین ساکنند. تعداد بی‌شمار افراد فقیر یکی از فجیع‌ترین نتایج رشد شهرها است که در حاشیه شهرها و در مساکن غیر رسمی به گذران عمر مشغولند و از امکانات مناسبی برخوردار نیستند (دیویس، ۲۰۰۴: ۸۳). درگیری فعالیت‌های اقتصاد حاشیه‌ای، کارهای روزمزدی، دستفروشی در خیابان، جرایم شهری و هزاران هزار فعالیت غیر رسمی در خیلی از شهرهای جدید به وجود خواهند آمد، چیزی که روند افزایش آن چشمگیر بوده و انتظار می‌رود این رشد هم‌چنان ادامه داشته باشد. هر روز بیش‌تر از روز پیش جهان در حال توسعه شهر نشین می‌شود. برخی ناظران معتقدند به علت این که روند شهر نشینی در جهان رو به توسعه پدیده‌ای مصیبت بار است که ابعاد جدیدی به مقوله فقر ایجاد می‌کند، که این نوع تغییر را آن‌ها به آن شهر آبادی و یا حلبی آبادی یاد می‌کنند. برخی ناظران نیز گامی در جهت کاهش فقر را در گسترش شهر نشینی ارزیابی می‌کنند، آن‌ها حرکت از کشاورزی به سوی فعالیت‌های مولدتر اقتصادی و کسب درآمد بالاتر از بخش‌های دیگر اقتصادی برای اثبات ادعای خود ساد می‌کنند.

بدون تعیین گستره و شناخت عوامل فقر بدیهی است اجرای سیاست‌های کاهش فقر موفقیت نخواهد داشت و اطلاع از گستردگی فقر حاکم بر جامعه و عوامل مؤثر بر آن، اصولاً یکی از مسایل مهم در تدوین برنامه‌های کاهش فقر است. پس از تعیین گستره فقر و اطلاع از عوامل تعیین کننده‌ی آن با بصیرت بشری می‌توان تصریح اهداف و گزینش روش‌های عملی اجرای برنامه‌های کاهش فقر و بهبود توزیع درآمد اقدام نمود. سیاست گذاری‌های نامناسب، ائتلاف منابع کمیاب اقتصادی، عقیم ماندن تلاش‌ها و برنامه‌ها و تداوم فقر و ممانعت از دستیابی به توسعه پایدار به دلیل عدم شناخت صحیح فقر و ابعاد آن و کم‌توجهی به عوامل تأثیرگذار آن در برنامه‌های مختلف می‌باشد. بنابراین یکی از راه‌های راهنمایی مناسب برای تدوین برنامه‌ها و سیاست‌های فقرزدایی و استفاده بهینه از منابع در سطح ملی، شناخت صحیح فقر، ابعاد و عوامل تعیین کننده‌ی آن تلقی گردد.

آن‌چه در این مقاله هدف تعیین شده است این که در این راستا سعی می‌شود با استفاده از جمع آوری داده‌ها و با بهره‌گیری از روش تحلیل سلسله مراتبی و تاپسیس، شناخت عوامل تأثیرگذار بر

فقر خانوارهای قشر اهل تشیع کشور افغانستان اطلاعات مهمی در اختیار مسئولین جهت تدوین برنامه‌های مناسب فقرزدایی و استفاده بهینه از منابع قرار گیرد.

## ۲. مبانی نظری

### ۲-۱. فقر

به دلیل ماهیت چند بعدی فقر ارائه تعریفی جامع و دقیق از آن مشکل می‌باشد. با ذکر این مطلب باید اذعان نمود که اساساً فقر به خواسته‌های مادی مرتبط شده و که به دلیل ابزارهای ناکافی در برآورده شدن حداقل در زمینه‌ی خوراک، بهداشت، مسکن، و تحصیل به وجود می‌آید. و این وضعیت با عدم دسترسی به فرصت‌های شغلی و اعمال تبعیض‌های مختلف حالت وخیم‌تری به خود می‌گیرد (خداداد کاشی، ۱۳۸۱: ۹).

فقر را بانک توسعه آسیا (ADB)<sup>۱</sup> طوری تعریف می‌کند که عبارت از محرومیت از دارایی‌ها و فرصت‌هایی که هر فرد مستحق آن‌ها می‌باشد. تانسند اذعان دارد زمانی گروه‌های جمعیتی را می‌توان فقیر ذکر نمود که فقدان منابع برای کسب انواع رژیم‌های غذایی، مشارکت در فعالیت‌ها و شرایط و امکانات معمول زندگی مواجه باشند (افتخاریان و سلیمی‌فر، ۱۳۹۳). بوت و روانتری دو نفر از پیشگامان مبحث فقر، فقر را در دو سطح فقر مطلق و فقر نسبی مطرح نموده‌اند. در شرق آمریکا فقر برای سیاه پوست تعریف می‌شود و در لس آنجلس مناطقی را فقیر اعلام می‌کنند که آفریقایی-تبار هستند و از لاتین‌ها صرف‌نظر می‌شود و این نشان می‌دهد که معنی فقر خیلی مهم‌تر از میدان فقر است (بمانیان، ۱۳۸۹: ۱۵۵).

مفهوم واقعی فقر تا حد زیادی در سخن فارسی، از طریق مفهوم متضاد آن، یعنی واژه ثروت، فهمیده می‌شود که به معنای توانگری، دارایی، مال و نعمت و دولت است. بنابراین، واژه‌ی فقر می‌تواند به معنای مطلق ناداری، نیازمندی و تهیدستی باشد. به مفهوم «هیچ نداشتن» در برابر مطلق «ثروتمندی» به معنای «همه چیز داشتن»؛ اما، هنگامی که همه یا هیچ ملاک تشخیص ثروت از فقر قرار دهیم، آیا به عنوان مثال آیا سواد خواندن و نوشتن را هم نوعی نیازمندی اساسی به حساب می‌آوریم یا نه؟ آیا سلامت و تندرستی را هم جزو همه چیز قرار می‌دهیم یا نه؟ یا عدم دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی لازم یا خوراک کافی (از لحاظ کیفیت و نیازهای فیزیولوژیکی بدن و نه فقط از لحاظ کمیت) را هم از نشانه‌های فقر می‌دانیم یا خیر؟ آیا اشتغال مولد و پایدار دسترسی به فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را هم در ردیف نیازمندی‌های اجتناب ناپذیر به حساب می‌آوریم یا نه؟

<sup>1</sup>. Asian Development Bank

مولانای بزرگ «فقر لقمه» آن را نا چیز می‌شمارد و آن را به‌عنوان گرسنگی جسمانی در برابر «فقر حق» به‌مفهوم گرسنگی حقیقت می‌نهد.

بدین ترتیب مفاهیمی چون خط فقر، سطح فقر و ظرافت‌های کلامی دیگری مانند فقر مطلق و فقر نسبی، محرومیت و آسیب‌پذیری مفاهیمی می‌باشند که در طول دو یا سه دهه اخیر، همراه با مفاهیمی چون رشد اقتصادی، توسعه‌ی اجتماعی، سطح زندگی و توسعه‌ی انسانی به‌واژگان علوم اقتصادی، اجتماعی و سیاسی وارد گردیده‌اند.

## ۲-۲. عوامل مؤثر بر فقر

### ۲-۲-۱- بیکاری

بیکاران آشکار در کشورهای توسعه نیافته اغلب پانزده تا بیست و چهار ساله‌ها، تحصیل کرده‌ها، و ساکنان مناطق شهری‌اند. هنوز مسئله بیکاری نگرانی عمده کشورهای کم‌تر توسعه یافته است. بدیهی است، تأمین مشاغل مولد با حقوق مکفی برای کسانی که بسیار فقیرند راه اصلی برای کاهش فقر و نابرابری در کشورهای کم‌تر توسعه یافته است. میزان بالای بیکاری مبین بهره‌گیری ناقص از منابع انسانی است؛ از آن جایی که بیکاران اغلب مردان جوان، شهر نشین و تحصیل کرده‌اند، منشأ بالقوه نا آرامی اجتماعی و نارضایتی سیاسی می‌باشند. پدیده بیکاری تا آن زمان که به شکل بسیط و پراکنده در حاشیه جوامع حضور دارد خطری جدی متوجه امنیت اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جامعه نیست ولی اگر پدیده یاد شده کم اهمیت تلقی شود، همین موضوع به ظاهر ساده، به تدریج سلامت و امنیت آن جامعه را در معرض خطر جدی قرار خواهد داد (تودارو، ۱۳۸۳: ۲۳۹).

### ۲-۲-۲- تورم

تورم از نظر علم اقتصاد به معنی افزایش سطح عمومی قیمت‌ها در طول یک زمان مشخص است. نرخ تورم برابر است با تغییر در یک شاخص قیمت که معمولاً شاخص قیمت مصرف کننده است در نهایت تعریف‌های مختلفی از تورم وجود دارد که همه آنها تقریباً بیانگر یک موضوع هستند: تورم عبارت است از افزایش دائم و بی‌رویه سطح عمومی قیمت کالاها و خدمات که در نهایت منجر به کاهش قدرت خرید و نا بسامانی اقتصادی می‌شود (ارشادی، ۱۳۸۹). تورم باعث تقلیل پس‌انداز می‌شود زیرا ارزش پول متغیر است و در نتیجه پس‌انداز نا امن است. البته این مشکل راه‌حلی نیز دارد که آن سرمایه‌گذاری در چیز است که ارزش آن با تورم زیاد شود. در تورم زیاد درآمد به صورت نا عادلانه تقسیم می‌شود زیرا افرادی که در ابتدا سرمایه‌ی غیر نقدی زیاد دارند به مرور زمان با افزایش ارزش آن سرمایه توسط تورم به ثروت عظیمی دست می‌یابند و در عوض افرادی که در

ابتدا سرمایه کمی دارند یا سرمایه آنان غیر نقدی است به مرور زمان با افزایش نرخ تورم بخشی از دارایی خود را از دست می‌دهند. از سوی دیگر تورم باعث افزایش قیمت کالا در تجارت بین‌المللی می‌شود که نتیجه آن کاهش میزان صادرات و افزایش واردات می‌باشد.

در زمان تورمی مقداری از وقت، انرژی، منابع مالی مردم بجای بکار افتادن در مسیر مولد و مفید صرف فعالیت‌هایی می‌شود که هدف از انجام آن‌ها جلوگیری از کاهش ارزش دارایی‌ها و کسب منافع غیر عادی از طریق معاملات سوداگرانه است. تولید کنندگان که خریداران مواد اولیه هستند سرمایه‌گذاری نمی‌کنند، لذا کارهای دلالی رواج پیدا می‌کند. تورم باعث عدم مصرف بهینه منابع می‌گردد و از این رو تمایل به سمت کالاها و خدمات گرانتر بیش‌تر می‌شود در صورتی که این کالاها ضرورتاً مفیدترین کالاها نیست.

#### ۲-۲-۳- امنیت

امنیت<sup>۱</sup> از ریشه لاتین *Securus* است که در لغت به معنای «نداشتن دلهره و دغدغه» است. بنابراین معنای لغوی امنیت، «رهایی از خطر، تهدید، آسیب، اضطراب، هراس، ترس، نگرانی یا نبود آرامش، اطمینان، آسایش، اعتماد، تأمین، ضامن است» (ساروخانی و نویدنیا، ۱۳۸۵: ۸۸). امنیت یکی از نیازهای اساسی انسان‌ها و پیش‌نیاز رفع بسیاری از نیازهای بشری است. اگر افراد امنیت نداشته باشند، نه تنها نمی‌توانند نیازهای خود را رفع کنند، بلکه ممکن است آن‌چه که دارند، از جمله جان که عزیزترین مایملک بشر است، را نیز از دست بدهند. نیاز به امنیت با گسترش جوامع بشری، رواج فردگرایی و زیاده‌خواهی بشر به نیازی ضروری تبدیل شده است. همین امر موجب گردیده است بخش قابل توجهی از تلاش انسان‌ها و هزینه‌های کشورهای صرف تأمین این نیاز مهم بشری شود. جامعه افغانستان بیش از هر جامعه‌ی دیگر طعم تلخ ناامنی را چشیده‌اند و به ارزش آن واقف هستند، زیرا یکی از نیازهای اساسی هر جامعه تأمین امنیت است. و بدون آن زندگی مادی و معنوی، جسمی و فکری به خطر می‌افتد، هر لحظه حوادث ناگوار و مرگ بار ظلم و ستم جامعه‌ی را تهدید می‌کند.

#### ۲-۲-۴- مهاجرت

در دهه‌های اخیر، تفاوت سطح زندگی در شهر و روستا از یک سو و در پایتخت و نقاط مرکزی از سوی دیگر، موجب مهاجرت گسترده از مناطق روستاها به مراکز شهرهای بزرگ، و از استان‌های مختلف به پایتخت شده و در نتیجه باعث رشد بیش از حد جمعیت در شهرهای بزرگ گردیده است.

<sup>۱</sup>. Security

در کل مهاجرت پدیده‌ی است که با خلقت انسان همراه بوده و به دلایلی گوناگون، از جمله ناکافی بودن مواد غذایی، جنگ و نا امنی، بیکاری و فقر، استفاده از امکانات آموزشی، بهداشتی و تفریحی صورت گرفته است.

جامعه‌شناسان مهاجرت را به تحرک جمعیت از یک محل جغرافیایی به محل دیگر تعریف نموده و به دو نوع داخلی و بین‌المللی تقسیم می‌نمایند. مهاجرت داخلی، جابه‌جایی از یک منطقه در یک کشور به منطقه دیگر در همان کشور (بیجاشدگان) می‌باشد. مهاجرت بین‌المللی به نقل مکان از یک کشور به کشور دیگر اطلاق می‌شود. پناهنده، مهاجر، بیجا شده و ... از مؤلفه‌های است که مقوله مهاجرت را مفهوم بخشیده و جزء عناصر اساسی تعریف مهاجرت می‌باشد. مهاجرت بین‌المللی پدیده‌ای است که همواره در تاریخ بشر به وقوع پیوسته است. مهاجرت سرخپوستان از قاره آسیا به قاره آمریکا، مهاجرت اروپاییان به قاره آمریکا، آفریقا و شرق دور؛ مهاجرت تامیلی‌ها از هند به سریلانکا؛ مهاجرت آسیایی‌ها و آفریقایی‌ها به اروپا در قرن بیستم و مهاجرت ویتنامی‌ها به نقاط مختلف جهان؛ مهاجرت اتباع بنگلادش به هند و سر انجام مهاجرت افغان‌ها به ایران و پاکستان در دهه‌های اخیر نمونه‌هایی از مهاجرت بین‌المللی به‌شمار می‌روند.

#### ۲-۲-۵- رشد جمعیت

جمعیت: جمعیت تجمعی از افراد انسانی که در منطقه‌ای معین (روستا، شهر، شهرستان، استان یا کشور) به‌طور مستمر و معمولاً به شکل مجموعه‌ای از خانوارها زندگی می‌کنند و پایگاه سیاسی و شرایط ملی و قومی واحدی دارند تعریف می‌شود.

در جمعیت‌شناسی معمولاً منظور از جمعیت، تجمعی است از افراد انسان که در یک منطقه - مثل شهر و روستا به‌طور مستمر و معمولاً به شکل تجمعی از خانوار و خانواده زیست می‌کنند. کلمه جمعیت به اجتماعی از افراد مقیم در یک مکان اطلاق می‌شود، اعم از این که اقامتشان مستمر باشد یا موقت. از این‌رو، جمعیت خاصی که برای منظوری خاص در زمان و مکان معین دور هم گرد آیند لزوماً در جمعیت‌شناسی مورد نظر نیست. با وجود این، گروه‌های محدود شغلی، اداری، فرهنگی مشابه مثل جامعه کارمندان، تجار، پزشکان، مهندسان، هنرمندان و نویسندگان نیز در بررسی‌های جمعیتی در برخی موارد جمعیت‌های محدود محسوب می‌شوند و در مطالعات موردی دارای اهمیت ویژه‌اند. با توجه به این تعاریف، جمعیت‌شناسی علمی است که ابعاد، شمار، ساختار و خصوصیات و تحول جمعیت‌ها را اصولاً با روش کمی و ریاضی بررسی می‌کند و امکان آگاهی و تحلیل کیفی جمعیت را فراهم می‌سازد.

## ۲-۲-۶- سایر عوامل

سواد، صحت و سلامت، فساد اداری، توزیع نا عادلانه درآمد، اطلاعات و فرهنگ، بحران‌های اقتصادی ملی و بین‌المللی، بلایای طبیعی، تخریب محیط زیست، تغییرات ارزش‌های سنتی، موقعیت و منزلت زنان در اکثر جوامع روستایی و یا در حاشیه قرار گرفتن زنان، پراکندگی خانوارها در اثر طلاق، جدایی و ترک خانواده‌ها توسط مردان به دلیل مهاجرت و افزایش تعداد خانوارهای تحت سرپرستی زنان به هر علتی و استثمار با واسطه و بی واسطه زنان، معلولیت‌های جسمی و ذهنی، عدم تحرکت و پویایی در تولید کل و سرانه، کاهش نسبی تشکیل سرمایه، تداوم رکود اقتصادی، ساختار نامناسب تولید:

الف) وابستگی تولید به دنیای خارج،

ب) دوگانگی شدید ساختار اقتصادی (بخشی از فعالیت‌ها در اقتصاد سنتی بسیار پایین صورت می‌پذیرد و از طرف دیگر فعالیت‌های مدرن صنعتی در گوشه و کنار اقتصاد نیز شکل می‌گیرد)،

ج) گسترش نامناسب بخش خدمات.

## ۲-۳. سیمای فقر در افغانستان

افغانستان یک کشور کوهستانی و محاط به خشکه می‌باشد که در آسیای مرکزی موقعیت دارد. این کشور از طرف شمال و جنوب غرب مناطق خشک و هموار زیادی دارد و در جنوب آن نزدیک به مرز پاکستان دشت‌های ریگزار موقعیت دارد. این کشور که تاریخ پنج هزار ساله دارد، نخست به نام آریانا و بعداً به نام خراسان یاد گردیده، در سال ۱۱۲۶ ه.ش در زمان حاکمیت و امپراتوری احمد شاه بابا بنام افغانستان نام گرفت.

افغانستان در شرق و جنوب ۲۴۳۰ کیلومتر با پاکستان، در غرب با ایران ۹۳۶ کیلومتر، در شمال غرب با ترکمنستان ۷۴۴ کیلومتر، در شمال با ازبکستان ۱۳۷ کیلومتر، در شمال شرق با تاجکستان ۱۲۰۶ کیلومتر و با چین ۷۶ کیلومتر دارای مرز مشترک می‌باشد. افغانستان با داشتن ۶۵۲,۸۶۴ کیلومتر مربع مساحت دارد که دارای ۳۴ استان و ۳۹۸ شهرستان می‌باشد.

افغانستان کشور زراعتی بوده که ۱۲ درصد آن را کشت، ۳ درصد آن را جنگلات، ۳۹ درصد آن را کوه‌ها و سنگلاخ‌ها و ۴۵ درصد آن را چراگاه‌ها به خود اختصاص داده است. بخش کشاورزی ۷۸ درصد نیروی کار را به خود اختصاص داده و ۷۰ - ۷۵ درصد محصولات صادراتی را احتوا نموده است. در سال‌های ۱۳۵۶\_۱۳۷۵ ه.ش افغانستان در تولید گندم خود کفا شده بود. قبل از تجاوز روس‌ها، زمین‌های تحت زرع به مساحت ۳۸۷,۲۰۰ هکتار می‌رسید ولی بعداً به ۱۹۰,۰۰۰ هکتار کاهش یافت. بیش‌تر از ۹۰ درصد این بخش به شکل بومی و غیر مکانیزه مورد استفاده قرار

می‌گیرد که باعث ایجاد بی‌کاری مخفی نیز گردیده است. به عبارت دیگر افغانستان دارای ۷/۸ میلیون هکتار زمین قابل کشت، ۳۰ میلیون هکتار چراگاه، ۱/۹ میلیون هکتار جنگل و ۷۵ میلیارد متر مکعب آب می‌باشد که ۴/۵ میلیون هکتار آن همه ساله کشت می‌شود. در شمال، شمال شرق و جنوب سه حوزه مهم زراعتی موقعیت دارد (هابیل، ۱۳۹۶: ۴۸-۳۰).

منابع طبیعی افغانستان شامل: منابع انرژی، فلزات گران قیمت، فلزات پایه، سنگ‌های قیمتی، سنگ‌های نیمه قیمتی، منرال‌های صنعتی، عناصر کمیاب و ... می‌باشد که در مجموع ارزش منابع طبیعی افغانستان در حدود ۳,۰۰۰ تریلیون دلار پیش‌بینی شده است (هابیل، ۱۳۹۶: ۵۲). دسترسی مردم افغانستان به امکانات رفاهی، بهداشتی و آموزشی در قعر جدول در میان صد و هشتاد کشور جهان در رتبه صد و هفتاد و پنجم قرار گرفته است. دلیل عمده این امر وضعیت خراب اقتصادی و پایین بودن درآمد ملی و سرانه و فراگیر بودن فقر در کشور یاد آوری نموده‌اند.

به عبارت دیگر؛ در مناطق روستایی که نزدیک به هفتاد درصد مردم در روستاها زندگی می‌کنند، معضل فقر به صورت گسترده و فراگیر به خاطر نرخ بیکاری بالا وجود دارد به همین اساس می‌توان گفت در تمام سطوح مختلف و لایه‌های اجتماعی افغانستان فقر وجود داشته است. شناخت ویژگی‌های فقر، معیارها و خصوصیات آن جهت هر گونه برنامه‌ریزی و تدبیر اقتصادی با هدف کاهش فقر و دسترسی نیازمندان به کالاهای اساسی و ضروری و تأمین درآمد مطمئن برای آنان، لازم می‌باشد. در مورد توسعه جهان سوم، یکی از دانشمندان (کریس دیکسون) لیستی از ویژگی‌هایی فقر روستایی را ارائه کرده است که تا حدودی بیانگر تصویر فقر روستایی در افغانستان نیز می‌تواند باشد:

بی‌زمینی (فقدان زمین، امید به زندگی پایین، ناچیزی وسعت زمین، خانوارهای گسترده، درآمد اندک، درآمد نامنظم، سوء تغذیه، موقعیت ضعیف مبادله، بهداشت ناقص، انزوا به علت ارتباط ضعیف، عدم آموزش، تقلا برای ادامه حیات، مرگ و میر زیاد کودکان، بدهکار (توسلی غرجستانی، ۱۳۹۰: ۱۸۷).

این ویژگی‌ها و خصوصیات بیانگر فقر در افغانستان و به صورت کلی می‌تواند منطبق بر شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن نیز باشد. در سال ۱۳۹۰ بر اساس گزارش که به مناسبت روز جهانی غذا از طرف دولت اعلام گردیده است، میزان درصد فقرای کشور بیش از ۳۰ درصد اعلام شد، این در حالی است که بر اساس گزارش سازمان سیای آمریکا و بانک جهانی، یافته‌های کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان و هم‌چنین تحقیق و گزارش وزارت اقتصاد افغانستان در سال ۱۳۸۹ تحت‌عنوان «وضعیت فقر در افغانستان» میزان فقر در افغانستان ۳۶ درصد می‌باشد. میزان فقر در میان جمعیت روستایی و کوچ نشین به مراتب بیش‌تر از مناطق شهری بر اساس یافته گزارش وزارت اقتصاد می‌باشد. بر اساس این گزارش میزان فقر در مناطق شهری ۲۹ درصد، در روستاها ۳۶ درصد، در میان کوچی‌ها (صحرا نشین) ۵۴ درصد می‌باشد (غرجستانی، ۱۳۹۴).



نرخ پس انداز ملی بسیار اندک و پایین و تراکم ثروت و سرمایه در حدود ۵ درصد ناشی از این است که بر اساس آمارهای دولتی بیش از ۹۰ درصد درآمد مردم صرف خرید مواد غذایی می‌گردد. این بدین معنی است که بر فرض این که سایر مخارج را ۵ درصد در نظر بگیریم، می‌باشد (وزارت اقتصاد، ۱۳۹۳). یافته‌های تحقیق کمیسیون مستقل حقوق بشر در سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ نشان می‌دهد افرادی که به کار دسترسی دارند روزانه به‌طور متوسط در حدود ۵۰ افغانی (تقریباً یک دلار) درآمد دارند و افراد واجد شرایط کار در حدود هفت میلیون نفر و از این تعداد ۳۴/۵ درصد به کار دسترسی ندارد.

بر اساس گزارشات ارایه شده محرومیت زنان از حق دسترسی به کار، بیش‌تر از مردان در افغانستان وجود دارد. طبق این یافته در سال ۲۰۰۵م ۳۱/۲ درصد و در سال ۲۰۰۶م ۲۲/۳ درصد کارمندان دولتی را زنان تشکیل می‌دادند و در سال ۲۰۱۰م درصد کارمندان زن ارگان‌های دولتی به حدود ۲۰ درصد کاهش یافته است، این در حالی است دولت افغانستان مطابق با استراتژی توسعه ملی و اهداف توسعه هزاره (MDGS) که یک معیار جهانی است، متعهد است که تا سال ۲۰۲۰م در ارگان‌ها و نهادهای دولتی تعداد کارمندان زن را به ۳۰ درصد افزایش دهد. بر اساس گزارش کودکان در ۲۲ نوع کار شاقه مشغول کار بوده که اکثراً با شرایط نامناسب کاری روبرو هستند که در مجموع ۱/۹ میلیون کودک مشغول به کار سخت و تنها نان آور خانواده خود بوده‌اند (بانک جهانی، ۲۰۱۵).

یکی از دلایل عمده فقر افغانستان سوء استفاده برخی قدرت‌مندان و مسئولان از قدرت و ارتکاب جرایم پول‌شویی می‌باشد. در بسیاری از موارد تصامیم ملی اعم از طرح قوانین، سیاست‌گذاری و تخصیص منابع از منافع پشت پرده پیروی می‌نماید تا تأمین منافع ملی و کاهش فقر همگانی (گزارش ابعاد حقوق بشری، ۲۰۱۰م، ۴). بنابراین تا زمانی دست مافیای سیاسی-اقتصادی از منابع و دارایی‌های همگانی قطع نگردد و تصمیم‌ها بر بنیاد منافع ملی گرفته نشود در غیر آن میزان فقر در سطح کشور افغانستان کاهش پیدا نخواهد کرد.

### ۳. پیشینه تحقیق

متأسفانه، اکثر کشورهای جهان به ویژه کشورهای توسعه نیافته و در حال توسعه پدیده نامطلوب فقر قاعده زندگی و محیط متعارف حیات اکثر مردم آنان می‌باشد. به همین لحاظ در جهان امروز پدیده فقر منحصر به یک کشور یا جامعه خاص نیست. بدین روی، باتوجه به اهمیت و ضرورت غیر قابل انکار بررسی این مسأله در سال‌های اخیر مطالعات نسبتاً قابل توجهی پیرامون شناخت دلایل فقر و میزان تأثیر گذاری هر یک از این عوامل بر فقر شده است. که در این قسمت بر مهم‌ترین و برجسته‌ترین آن‌ها اشاره شده است.

اوکرات وادیو (۲۰۰۲) در یک کار مطالعاتی با عنوان « *Poverty Non white poverty and the sen index* » به بررسی تأثیرات رشد اقتصادی، تغییرات نرخ بیکاری، رشد تعداد زنان سرپرست خانوار و رشد پرداخت‌های انتقالی بر شاخص سن و همچنین تعداد افراد فقیر شمرده شده از سوی دولت آمریکا در خلال دور ۱۹۶۲ تا ۱۹۹۹ می‌پردازند. آن‌ها ابتدا شاخص سن را به‌طور کامل معرفی کرده و سپس به معرفی مدل استفاده شده در این مقاله می‌پردازند و تک تک متغیرهای مدل را معرفی نموده و در نهایت به تخمین مدل در طول سال‌های ۱۹۶۲ تا ۱۹۹۹ در جامعه آمریکا می‌پردازند و نتایج زیر حاصل می‌شود:

- رشد اقتصادی اثر منفی معنی داری بر تغییرات فقر دارد.
- تغییرات نرخ بیکاری اثر مثبت معنی داری بر تغییرات فقر دارد.
- رشد تعداد زنان سرپرست خانوار اثر مثبت معنی داری بر تغییرات فقر دارد.
- رشد میزان پرداخت‌های انتقالی به افراد محتاج اثر منفی معنی داری بر تغییرات فقر دارد.

گسای (۲۰۰۵) در مطالعه‌ای بین کشوری، عوامل اقتصادی و غیر اقتصادی تعیین‌کننده فقر را در ۹۷ کشور در حال توسعه مورد بررسی قرار داد. در این تحقیق چهار گروه شامل عوامل: (۱) رشد اقتصادی و درجه باز بودن اقتصاد؛ (۲) عوامل جغرافیایی و جمعیتی؛ (۳) ویژگی‌های حکومتی و جنگ؛ (۴) سیاست‌های اجتماعی و سرمایه انسانی، بر فقرا مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج تحقیق مؤثر بودن هر چهار عامل را در به وجود آمدن فقر نشان می‌دهد.

جدا جانگ کمینی و همکاران (۲۰۰۶) در مقاله‌ای با استفاده از مدل‌های لاجیت دو جمله‌ای و چندگانه به بررسی عوامل تعیین‌کننده خط فقر در کینیا پرداخته‌اند. این مطالعه نشان می‌دهد که وضعیت فقر در خانوارهای شهری و روستایی با سطح تحصیلات بعد خانوار و اشتغال در بخش کشاورزی مرتبط است این نتایج در مدل‌های لاجیت دو جمله‌ای مشابه نتایج لاجیت مرتبه‌ای می‌باشد. با این تفاوت که اهمیت عوامل مذکور در مدل‌های لاجیت دوگانه بیش‌تر است.

فخری میرشجاعی (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای به‌صورت گزارش شاخص‌های توسعه جهانی در سال ۲۰۰۸ منتشر شده است. ضمن مرور بر برآوردهای پیشین از خط فقر بین‌المللی، برآورد جدیدی از خط فقر جهانی ارائه شده است. بر اساس این گزارش، تعداد افراد فقیری که در خط فقر جهانی ۱٫۲۵ دلار در روز زندگی می‌کنند، از دهه ۱۹۸۰ به بعد رو به کاهش بوده و بیش‌ترین کاهش به آسیای شرقی و اقیانوسیه اختصاص داشته‌است.

حیدر و مقصود (۲۰۱۰). مطالعاتی را به‌منظور عوامل تعیین‌کننده فقر در پاکستان با استفاده از روش‌های *PSLM* و *PIHS* در سال‌های ۲۰۰۱ و ۲۰۰۴ انجام داده‌اند که نتایج تحقیق نشان می‌-

دهد، که فقر روستایی نسبت به فقر شهری بیش تر می‌باشد و میزان سطح تحصیلات و اشتغال از عواملی مهمی هستند که در کاهش فقر مؤثر هستند.

اداره UNHCR<sup>۱</sup> به همکاری بانک جهانی (۲۰۱۱)، یک مطالعه تحقیقی در رابطه با بیجاشدگان داخلی در شهر کابل، کندهار و هرات با واسطه مصاحبه از خانوارهای بیجاشدگان انجام داده است. این تحقیق حقایق مربوط به بیجاشدگی و خطر این که رشد غیر پلان شده شهری تمام اجتماعات را در آسیب پذیری در برابر فقر شدید قرار می‌دهد، را شناسایی می‌نماید.

یوسفی و همکاران (۱۳۹۴). در پژوهشی عوامل تعیین کننده فقر چند بعدی در مناطق روستایی ایران را با استفاده از رگسیون لجستیک را شناسایی نموده است که یافته های تحقیق نشان می‌دهد که سواد، جنسیت، تحصیلات، وضع زناشویی، شغل و سن سرپرست خانوار، منبع تامین آب آشامیدنی، نحوه دفع فاضل آب توال، تملک واحد مسکونی، تعداد فرزندان، بار تکفل، تعداد افراد با سواد، موقعیت جغرافیایی و نوع خانوار بر فقر خانوارهای رستایی تاثیر معناداری دارند.

وزارت اقتصاد دولت جمهوری اسلامی افغانستان و بانک جهانی (۱۳۹۴)، تحلیل بر اساس بررسی مقدماتی، ارزیابی ملی خطر و آسیب پذیری (۲۰۰۷/۰۸ و ۲۰۱۱/۱۲)، یافته‌های که در این گزارش ارائه گردیده می‌تواند به نهادهای دولت افغانستان و جامعه جهانی غرض شناسایی نیاز های مردم افغانستان کمک کند و در ترتیب پالیسی‌های آگاهانه و برحسب آماری که بتواند رشد اقتصادی همه شمول و ثبات را هدف قرار داده و چالش‌های که امروز افغانستان با آن مواجه هست همکاری کند. این گزارش معضلات، معضلات فقر برخاسته از کمک‌های مالی در افغانستان را ثبت می‌کند و عوامل موجه و معقول آن را مورد بررسی قرار داده و رهنمودهای پالیسی را برای حل این معضلات پیشنهاد می‌کند تا ارتباط میان رشد و کاهش فقر را در آینده تقویت نماید.

منظور احمد و همکاران (۲۰۱۵) مطالعاتی را به منظور «فقر در پاکستان: رویکردها و سیاست‌ها» انجام داده که نتایج تحقیق نشان می‌دهد، اگرچه فقر چند وجهی است، مفهومی که ممکن است توسط عوامل زیادی ایجاد شود. با این حال، به دلیل محدودیت‌های اساسی نهادی، به‌منظور کاهش فقر، سیاست‌های کاهش و اجرایی آن‌ها انجام نشده است، که باعث فقر مداوم در کشور شد.

حسن‌زاده (۱۳۹۵) به بررسی عوامل مؤثر بر فقر، با استفاده از یک الگوی اقتصاد سنجی در ایران پرداخته است. به اعتقاد وی، میزان فقر در جامعه، تابعی از مقدار درآمد در جامعه است. از سوی دیگر، درآمد افراد تابعی از مقدار منابع در اختیار آنان و نرخ بازدهی این منابع است. میزان بازدهی نیز خود تابعی از شرایط اقتصادی\_ اجتماعی حاکم بر جامعه است که با تأثیر گذاری بر شرایط بازار و از طریق مکانیزم قیمت‌ها به تعیین نرخ بازدهی منابع می‌پردازد.

<sup>1</sup>. United Nations High Commissioner for Refugees

عباس‌زاده و نصراله‌ی وسطی (۱۳۹۷). در مطالعاتی عوامل مؤثر بر فقر را از دیدگاه زنان متأهل با تحصیلات عالی با استفاده از روش کیفی و بر اساس رویکرد تیوری زمینه‌ای مورد بررسی قرار داده‌اند که یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که عدم اشتغال به مشاغل تخصصی، نداشتن درآمد کافی، عدم استخدام توسط سازمان‌های دولتی، نداشتن سیاست‌های مشخص از سوی مسؤولان کشور به اشتغال افراد تحصیل کرده، بالا بودن هزینه‌های زندگی، نبود فرصت‌های شغلی مناسب برای افراد تحصیل کرده و وجود رانت در سازمان‌های دولتی در زمینه استخدام از جمله مهم‌ترین عوامل فقر هستند.

جمالی (۱۳۹۷). در پژوهشی ابعاد فقر و عوامل آن در افغانستان را مورد مطالعه قرار داده است که در این تحقیق نتایج نشان می‌دهد که عوامل فقر در افغانستان بی‌برنامه‌گی دولت‌ها، بیکاری، جنگ‌ها، خشک سالی و آفات طبیعی، بی‌سوادی و رشد بی‌رویه جمعیت می‌باشد.

#### ۴. جنبه نوآوری تحقیق

شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر فقر در میان مردم اهل تشیع کشور افغانستان با استفاده از روش تصمیم‌گیری چند متغیره نوآوری‌های پژوهش است. چرا که با این‌که در سایر پژوهش‌ها، عوامل مؤثر فقر در افغانستان شناسایی شده است، اما این‌که این عوامل در میان مردم اهل تشیع کشور افغانستان به کدام صورت است و کدام عوامل در گسترش فقر نقش بیشتری دارد، با استفاده از روش تصمیم‌گیری چند متغیره در این تحقیق مورد بررسی قرار می‌گیرد.

#### ۵. روش تحقیق

موضوع اصلی این تحقیق، شناسایی و بررسی عوامل مؤثر بر فقر شیعه‌ها در کشور افغانستان بوده و این تحقیق به شیوه کتابخانه‌ای - اسنادی بر اساس روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است. در مقاله حاضر برای شناسایی و بررسی عوامل مؤثر بر فقر شیعه‌ها از چهار مؤلفه اصلی و ۳۰ شاخص فرعی در افغانستان، استفاده شده است. برای وزن دهی شاخص‌های ذکر شده در ابتدا پرسشنامه تهیه شده میان ۲۰ تن از خبرگان که درک مناسب از فقر افغانستان داشته‌اند توزیع شده است و در مرحله دوم از روش (AHP)<sup>۱</sup> جهت وزن دهی معیار و شاخص‌ها استفاده شده است.

<sup>۱</sup>. Analytic Hierarchy Process

## ۶. شاخص‌های مورد استفاده

در این پژوهش به منظور شناسایی و بررسی عوامل فقر شیعه‌ها از ۴ معیار و ۳۰ شاخص استفاده شده است که با بهره‌گیری از روش تحلیل تحلیل سلسله مراتبی<sup>۱</sup> مورد بررسی قرار گرفته است. در رابطه به فقر شیعیان کشور افغانستان به تعداد ۲۰ تن از خبرگان این کشور که درک مطلوب از مسائل فقر در این کشور داشتند با استفاده از پرسشنامه ابراز نظر نموده‌اند که در نتیجه ۴ محور اصلی شناسایی شده است، محورهای ۴ گانه اصلی که جهت شناسایی عوامل مؤثر فقر شیعه‌ها در نظر گرفته شده است دارای شاخص‌های ذیل اند. عوامل اجتماعی فقر، عوامل فرهنگی فقر، عوامل سیاسی - حکومتی فقر و عوامل اقتصادی فقر.

جدول ۱: معیارها و شاخص‌های استفاده به کار برده شده در افغانستان

شماره	شاخص‌ها	معیارهای اصلی
۱	بی‌سوادی و نبود امکانات آموزشی مناسب	عوامل اجتماعی فقر
۲	عدم آگاهی نسبت به قوانین و حقوق شهروندی	
۳	عادت به فقر و انتقال آن به نسل‌های بعدی	
۴	نبود عواطف اجتماعی و کم توجهی توسط مردم به نیازمندان	
۵	سوء استفاده از فرصت‌ها، موقعیت‌ها و تصرف منابع توسط اقلیتی	
۶	توزیع نا عادلانه درآمد و ثروت در بین جامعه	

<sup>2</sup>. Morris

۷	مهاجرت گسترده از مناطق روستاها به مرکز شهر	
۸	ترویج اعتیاد در بین شهروندان	
۹	عدم گسترش نظام های حمایتی و تأمیناتی	
۱۰	کم شدن رزق و روزی به وسیله ارتکاب گناه	عوامل فرهنگی فقر
۱۱	عدم اطلاع رسانی عمومی در مورد مسایل فقر	
۱۲	عدم امنیت و عدم سرمایه گذاری (به علت موجودیت و سلطه کشورهای خارجی)	
۱۳	ایجاد نابرابری ها و فاصله طبقاتی (به علت تهاجم فرهنگی کشورهای بیرونی و تقلیدهای کورکورانه در مد و تجمل گرایی)	
۱۴	موجودیت تبعیض های قومی، لسانی و نابرابری های اقتصادی	
۱۵	نبود برنامه کاری راهبردی برای ایجاد اشتغال	عوامل سیاسی - حکومتی فقر
۱۶	تعطل در اجرایی شدن قوانین و مقررات دولت افغانستان	
۱۷	فساد اداری و سوء استفاده از قدرت در دستگاه های دولت	
۱۸	فقدان برنامه های حمایتی دولت در زمینه فعالیت های صنعتی	
۱۹	فرار سرمایه ها (به علت جنگ های خارجی و نزاع های داخلی)	

۲۰	کوتاهی دولت در تأمین اجتماعی، تأمین غذا، تأمین مسکن و بهداشت عمومی	عوامل اقتصادی فقر
۲۱	پایین بودن توان اقتصادی مردم و عدم دسترسی طبقات فقیر به سرمایه و دارایی های تولیدی.	
۲۲	موقعیت نامناسب ساحات شیعه نشین و محاط به خشکه بودن و نبود بنادر تجارتي	
۲۳	کمبود منابع مالی و پولی و امکانات اقتصادی به تناسب جمعیت (ساحات شیعه نشین)	
۲۴	تورم و بی ثباتی اقتصادی سطح عمومی قیمت کالاها و خدمات	
۲۵	نبود برنامه ریزی درست در فعالیت های اقتصادی، استفاده نا کافی از منابع و عدم توازن در توزیع امکانات اقتصادی	
۲۶	بالا بودن میزان وقوع حوادث طبیعی (ساحات شیعه نشین)	
۲۷	سوء استفاده مؤسسات خارجی، مؤسسات غیردولتی داخلی و نهادهای دولتی از کمک های خارجی	
۲۸	واردات بی رویه کالاهای اقتصادی	
۲۹	کوتاهی در سرمایه گذاری بخش های زیر بنایی (جاده ها، بنادر، راه آهن و ...)	
۳۰	عدم بهره وری نیروی کار، عدم اشتغال و میزان دستمزد پایین	

منبع: یافته های تحقیق

## ۷. یافته‌های تحقیق

### ۷-۱. رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر کاهش فقر در کشور افغانستان

همان طوریکه قبلاً ذکر گردید، در مقاله حاضر در کشور افغانستان چهار معیار اصلی و ۳۰ معیار فرعی تعیین گردیده و برای وزن‌دهی این معیارها از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) استفاده شده است. به همین منظور پرسشنامه‌ای این تحقیق متشکل از شاخص‌های اصلی و فرعی در میان اساتید و خبرگان که درک مطلوب از عوامل فقر دارند توزیع گردیده و برای تشخیص وزن معیارها از اندوخته‌های آن‌ها بهره‌گیری شده است و کارشناسان برای تعیین شاخص برتر از میان شاخص‌ها عددی از میان اعداد ۱-۹ را انتخاب نموده‌اند.

همان طوری که در جدول شماره (۲) دیده می‌شود در بین معیارهای اصلی معیار (عوامل سیاستی - حکومتی فقر) با داشتن ضریب (۰,۴۶۹) در رتبه اول و معیار (عوامل اقتصادی فقر، عوامل اجتماعی فقر و عوامل فرهنگی فقر) به ترتیب با داشتن ضریب (۰,۲۶۸ ، ۰,۱۵۲ و ۰,۱۱۲) در رتبه‌های دوم، سوم و چهارم قرار گرفته است.

جدول ۲: رتبه‌بندی معیارهای اصلی

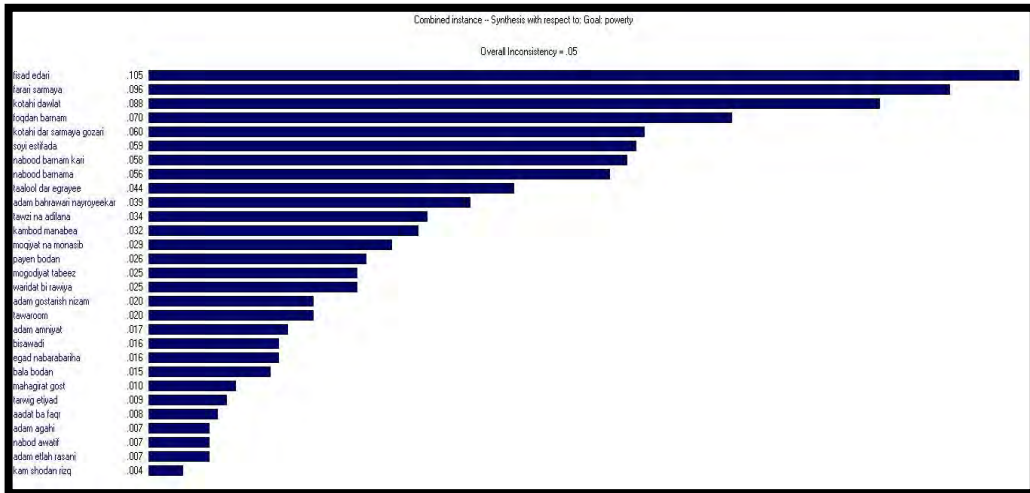


منبع: یافته‌های تحقیق

از میان شاخص‌های مربوط به معیارهای اصلی چهار گانه (عوامل حکومتی - سیاستی فقر، عوامل اقتصادی فقر، عوامل اجتماعی فقر و عوامل فرهنگی فقر)، شاخص‌های مانند فساد اداری و سوء استفاده از قدرت در دستگاه‌های دولت، فرار سرمایه‌ها (به علت جنگ‌های خارجی و نزاع‌های داخلی) و کوتاهی دولت در تأمین اجتماعی، تأمین غذا، تأمین مسکن و بهداشت عمومی به ترتیب با بیشترین وزن (۰,۱۰۲ ، ۰,۰۹۶ و ۰,۰۸۸) در رتبه اول تا سوم قرار گرفته‌اند و در نهایت شاخص‌های مانند نبود عواطف اجتماعی و کم‌توجهی توسط مردم به نیازمندان، عدم اطلاع‌رسانی عمومی در مورد مسایل فقر و کم شدن رزق و روزی به وسیله ارتکاب گناه به ترتیب با کمترین وزن (۰,۰۰۷ ، ۰,۰۰۷ و ۰,۰۰۴) در رتبه بیست و هشتم، بیست نهم و سی‌ام قرار گرفتند.



جدول ۳: رتبه‌بندی شاخص



منبع: یافته‌های تحقیق

## ۸. نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات

با توجه به این که فقر پدیده شومی بوده است در تاریخ بشری دارای قدمت دیرینه می‌باشد. ذهن و اندیشه بسیاری از سیاستمداران و دانشمندان را این معضلی بزرگ و بیماری صعب‌العلاج به خود معطوف نموده است. این پدیده آن چه را با تهدید رو به رو ساخته عبارت از ساده‌ترین و ملموس‌ترین سطح یعنی تخریب و تضعیف جسم انسان تا بالاترین سطح تکامل بشری است. سیاست‌های فقرزدایی بدون داشتن یک قطب‌نمای صحیح در بعضی کشورها به دلایل متعددی پیگیری شده است و این تا حد بسیاری می‌تواند معلول عدم شناخت صحیح عوامل فقر و وضعیت فقر در جهان باشد. محرکات سیاسی و اقتصادی- اجتماعی و فقدان انکشاف در دو سده اخیر می‌باشد که منعکس کننده وضعیت وخیم فقر که حیات بخش بزرگ شیعه‌ها را تهدید می‌نماید است. کشور افغانستان در طول تاریخ وضعیت نامناسبتری نسبت به سایر کشورها در سطح منطقه داشته که به دلایل مختلفی در آن نقش داشته است. طبیعت سیستم‌های حاکم، که اکثراً تحت فشارهای منطقه‌ای و بین‌المللی بوده است، به‌طور عموم حاکمانه و ارتجاعی مانده است و نظام‌های حاکم نتوانسته‌اند به ابتکاراتی نایل آیند که استاندارد زندگی افغان‌ها را بهتر ساخته و به سطح بالاتر برسد. از جمله آن چه در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفت، بررسی عوامل فقر شیعه‌ها در کشور افغانستان می‌باشد.

هدف این مقاله شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر فقر شیعه‌ها در کشور افغانستان با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) می‌باشد. به منظور شناسایی عوامل مؤثر بر فقر شیعه در کشور

مذکور، پرسشنامه در میان خبره‌گان این کشور که درک مطلوب از فقر شیعه‌ها داشته‌اند توزیع گردیده است که عوامل شناسایی شده هر کشور به وسیله نرم افزار اکسپرت چویس رتبه‌بندی گردیده است.

یافته‌های مقاله در کشور افغانستان نشان می‌دهد که چهار عامل عمده در فقر شیعه‌ها در این کشور نقش دارد که چهار عامل عمده (عوامل اجتماعی فقر، عوامل اقتصادی فقر، عوامل سیاسی - حکومتی فقر و عوامل فرهنگی فقر) می‌باشند که هر عامل دارای شاخص‌های مشخص می‌باشند که در مجموع ۳۰ شاخص برای چهار عوامل مدنظر گرفته شده است.

رتبه‌بندی در چهار عوامل یا معیار اصلی طوری بدست آمده است که معیارهای اصلی معیار (عوامل سیاسی - حکومتی فقر) با داشتن ضریب (۰,۴۶۹)، در رتبه اول و معیار (عوامل اقتصادی فقر، عوامل اجتماعی فقر و عوامل فرهنگی فقر) به ترتیب با داشتن ضریب (۰,۲۶۸، ۰,۱۵۲ و ۰,۱۱۲) در رتبه ای دوم، سوم و چهارم قرار گرفته است.

رتبه‌بندی مجموعی شاخص‌های سی گانه چهار معیار اصلی به‌طور کلی نشان می‌دهد که شاخص‌های مانند فساد اداری و سوء استفاده از قدرت در دستگاه‌های دولت، فرار سرمایه‌ها (به علت جنگ‌های خارجی و نزاع‌های داخلی) و کوتاهی دولت در تأمین اجتماعی، تأمین غذا، تأمین مسکن و بهداشت عمومی به ترتیب با بیشترین وزن (۰,۱۰۲، ۰,۰۹۶ و ۰,۰۸۸) در رتبه اول تا سوم قرار گرفته‌اند و در نهایت شاخص‌های مانند نبود عواطف اجتماعی و کم‌توجهی توسط مردم به نیازمندان، عدم اطلاع‌رسانی عمومی در مورد مسایل فقر و کم شدن رزق و روزی به وسیله ارتکاب گناه به ترتیب با کمترین وزن (۰,۰۰۷، ۰,۰۰۷ و ۰,۰۰۴) در رتبه بیست و هشتم، بیست نهم و سی ام قرار گرفتند.

**پیشنهادات سیاستی:** با توجه به شناسایی و رتبه‌بندی معیارهای اصلی مؤثر بر فقر در کشور افغانستان معیار اصلی (عوامل سیاسی - حکومتی فقر) از اهمیت بیشتر برخوردار است به این معنا است که در فقر شیعه‌ها در افغانستان این معیار نقش بیشتر داشته است، پس توصیه می‌گردد آنچه تاریخ این کشور نشان می‌دهد در سیاست‌های حکومت داری در این کشور ضعف‌هایی وجود داشته که برای کاهش فقر آنچه انتظار می‌رود تمرکز بیشتر روی کاهش سوء استفاد از قدرت و منابع، و افزایش نقش شیعه‌ها در ساختار حکومت می‌باشد.

در کشور افغانستان در میان شاخص‌ها آنچه خود را برجسته ساخته است شاخص‌های فساد اداری و سوء استفاده از قدرت در دستگاه‌های دولت، فرار سرمایه‌ها (به‌علت جنگ‌های خارجی و نزاع-های داخلی) و کوتاهی دولت در تأمین اجتماعی، تأمین غذا، تأمین مسکن و بهداشت عمومی است که توصیه می‌شود توجه بیش‌تر به این سه شاخص برای کاهش فقر مردم شیعه این کشور نمایند.

## منابع

- ابزری، مهدی؛ فغانی، فاطمه (۱۳۹۱). «کاربرد *AHP* و *TOPSIS* جهت اولویت بندی عوامل مؤثر بر بروز فساد اداری و راهکارهای مقابله با آن»، *فصلنامه تحقیق در عملیات و کاربردهای آن*، سال دهم، ش ۱، صص ۴۳-۵۷.
- ارشادی، محمد جواد (۱۳۹۳). *طراحی اقتصادی، اقتصادی - آماری و انطباق پذیر برای پروفایل‌های خطی*، رساله دکتری دانشگاه علم و صنعت، تهران.
- افتخاریان، پونه؛ سلیمی‌فر، مصطفی (۱۳۹۳). «بررسی وضعیت فقر در مناطق شهری استان کرمان و مقایسه آن با کل کشور»، *فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی*، سال چهاردهم، ش ۵۴، صص ۲۳۸-۲۱۳.
- باستانی، علیرضا؛ جواد رزمی، سید محمد (۱۳۹۳). «رتبه‌بندی غیر مستقیم استان‌های ایران بر حسب سرمایه اجتماعی»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، سال چهاردهم، ش ۵۵، صص ۷۷-۴۵.
- بمانیان، محمد رضا؛ رضایی راد، هادی؛ منصور رضایی، مجید (۱۳۸۹). *ارزیابی خصیصه‌های اقتصادی در شناسایی مسئله فقر و فقر زدایی*. تهران: سازمان برنامه و بودجه، مرکز مدارک اجتماعی - اقتصادی.
- تودارو، مایکل (۱۳۹۱). *توسعه اقتصادی در جهان سوم*. ترجمه غلامعلی فرجادی، تهران: انتشارات کوهسار.
- توسلی غرjestانی، محمد (۱۳۹۰). *نقش توسعه روستایی در اقتصاد افغانستان*. کابل: نشر اندیشه سازان هدایت.
- توسلی غرjestانی، محمد (۱۳۹۴). *اقتصاد افغانستان*. کابل: انتشارات فرهنگ.
- جمالی، اسما (۱۳۹۷). «ابعاد فقر و عوامل آن در افغانستان». *افغانستان ما*، ش ۲، صص ۳۱-۲۲.
- ساروخانی، باقر؛ نویدنیا، منیژه (۱۳۸۵). «امنیت اجتماعی خانواده و محل سکونت»، *فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی*، سال ششم، ش ۲۲.
- عباس‌زاده، محمد؛ نصرالهی وسطی، لیلا (۱۳۹۷). «عوامل مؤثر بر فقر از دیدگاه زنان متأهل با تحصیلات عالی»، *فصلنامه توسعه اجتماعی*، دوره ۱۳، ش ۱، صص ۳۶-۷.
- فرهاد، خداداد کاشی (۱۳۹۱). «اثر آموزش بر جنبه‌های مختلف فقر در مناطق مختلف شهری و روستای ایران»، *فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی*، ش ۴۶، صص ۹۳-۱۲۱.
- فلاحی و دیگران (۱۳۹۶). «رتبه بندی پایدار محیط زیست در استان‌های منتخب ایران؛ مقایسه روش *AHP* و *TOPSIS*»، *اقتصاد مقاومتی*، دوره چهاردهم، ش ۱، صص ۹۷-۱۱۸.
- قلی پور، فرزاد؛ جزایری مقدس، سید محمد (۱۳۹۵). «ارزیابی و انتخاب فرآیند تصفیه فاضلاب شهری با رویکرد ساخت و بهره‌وری بهینه به روش *AHP*»، *مهندسی آب*، ش ۲، صص ۳۸-۴۹.
- گزارش ابعاد حقوق بشر (۲۰۱۰).
- نجفی، امیر عباس؛ نورزایی، عصمت‌اله؛ موحدی، فاطمه؛ فرهنگ مقدم، بابک (۱۳۹۵). «ارزیابی کمی و انتخاب سیستم بهینه اجرا جهت پروژه‌های آذراهای با رویکرد *AHP* در وزارت راه و شهرسازی»، *پژوهشنامه حمل و نقل*، دوره سیزدهم، ش ۱، صص ۱۰۰-۸۸.
- هابیل، سید محسن (۱۳۹۶). *اقتصاد افغانستان*. کابل: انتشارات جهان اسلام.

یوسفی، علی؛ مهدیان، شکیبا؛ خلیج، سکینه (۱۳۹۴). «شناسایی عوامل تعیین کننده فقر چند بعدی در مناطق روستایی ایران»، پژوهش‌های روستایی، دوره ۶، ش ۴، صص ۶۹۹-۷۲۱

"Poverty in Pakistan: Issues, Causes, and Institutional Responses", Asian Development Bank (accessed: 2008-05-04). and peresperives, Delhi: oxford university press.

Anthony Heath and Yaojun Li. (20015). Review of the Attitudes, Acrhives of psychology, 140. College, Oxford.

Haralambos, Michel. With R.M.Heald. (1999). Sociology: hemest

Holman, Hilry. (1987). Man-made myth: the reality of being a in a mans world: essays on woman in male- dominated pofessions.

Jahan, S. (2008). Poverty and infand mortality in the Eastern

Likret, Rensis. (1932). A Technique for the Measurement of Mediterranean region: a meta- analysis. J Epidermal community Health.

[www.ADB.com](http://www.ADB.com)

[www.aihrc.org.af](http://www.aihrc.org.af)

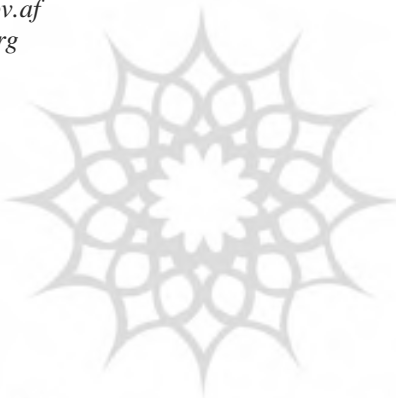
[www.cso.gov.af](http://www.cso.gov.af)

[www.km.gov.af](http://www.km.gov.af)

[www.moec.gov.a](http://www.moec.gov.a)

[www.president.gov.af](http://www.president.gov.af)

[www.wordbank.org](http://www.wordbank.org)



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

Research Article

**Identifying and examining the effective factors in reducing Shiite poverty in the Islamic Republic of Afghanistan Based on a hierarchical analysis approach**

**Mohammad Ghaffari Fard<sup>1</sup> and Gholam Abbas Alamdar<sup>2</sup>**

Date of received: 2021/07/27

Date of Accept: 2021/08/16

**Abstract**

Since poverty has had economic, social and political effects on societies, throughout history it has attracted the minds and thoughts of many politicians and scientists to reduce this great problem. The purpose of this study is to identify and rank the factors affecting the reduction of Shiite poverty in Afghanistan. This research has been done using Analytic Hierarchy Process (AHP) and using Expert Choice software, the factors affecting poverty reduction have been ranked. Findings of research in Afghanistan show that the four main factors in reducing Shiite poverty in this country include social factors of poverty, economic factors of poverty, political-governmental factors of poverty and cultural factors of poverty, each of which has specific indicators that A total of 30 indicators have been identified for four factors. The results show that the policy-government factor of poverty with a coefficient (0.469) located in the first rank and the criteria of economic factor of poverty, social factor of poverty and cultural factor of poverty with a coefficient (0.268, 0.152 and 0.112) located in the second and third and fourth ranks, respectively. The ranking of the three main indicators generally shows that the index of corruption and abuse of power in government agencies, capital flight (due to foreign wars and civil strife) and the government's shortfall in social security, security Food, housing and public health are ranked first to third with the highest weight (0.102, 0.096 and 0.088), respectively.

**Keywords:** Poverty, Shia, Afghanistan, Hierarchical Analysis.

**Citation (APA 6th ed. / APSA)**

Ghaffari Fard, Mohammad; Alamdar, Gholam Abbas(2022). "Identifying and examining the effective factors in reducing Shiite poverty in the Islamic Republic of Afghanistan Based on a hierarchical analysis approach". *Quarterly Journal of Research in History, Politics and Media*. Vol. 4, Num. 4, S.No. 16, pp. 81 - 104.

<sup>1</sup>. Assistant Professor, Department of Economics, Faculty of Science and Technology, Ahl al-Bayt International University, Tehran, Iran. Email: mghunivers1390@gmail.com

<sup>2</sup>. Master student of the Department of Economic Sciences, Faculty of Science and Technology, Ahl al-Bayt (AS) International University, Tehran, Iran. Email: abbas.alamdar23@gmail.com

Copyright © 2010, KSSI (Karimeh Strategic Studies Institute Of Shiraz). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material.

## References

- "Poverty in Pakistan: Issues, Causes, and Institutional Responses", Asian Development Bank (accessed: 2008-05-04). and peresperives, Delhi: oxford university press.
- Abbaszadeh, Mohammad and Leila Nasrollahi Vasti (1397). Factors affecting poverty from the perspective of married women with higher education, *Social Development Quarterly*, Volume 13, Issue 1, pp. 36-7. (in Persian)
- Abel, Seyed Mohsen (1396). *Afghanistan Economy*, Kabul, Islamic World Publications. (in Persian)
- Abzari, Mehdi; Faghani, Fatemeh (1391). Application of AHP and TOPSIS to prioritize the factors affecting the occurrence of corruption and strategies to deal with it, *Research in its operations and applications*, Tenth Year, Vol. 1, pp. 57-43. (in Persian)
- Anthony Heath and Yaojun Li. (20015). *Review of the Attitudes*, Achrives of psychology, 140. College, Oxford.
- Bastani, Alireza; Javad Razmi, Seyed Mohammad (1393). Indirect ranking of Iranian provinces in terms of social capital, social welfare, fourteenth year, p. 55, pp. 77-45. (in Persian)
- Bemanian, Mohammad Reza, Rezaei Rad, Hadi and Majid Mansour Rezaei (2010). *Assessing Economic Characteristics in Identifying Poverty and Poverty Alleviation*, Tehran, Program and Budget: Socio-Economic Evidence Center. (in Persian)
- Eftekharian, Pooneh and Salimifar, Mostafa (1393). A Study of Poverty in Urban Areas of Kerman Province and Its Comparison with the Whole Country, *Quarterly Journal of Economic Research*, Fourteenth Year, Vol. 54, pp. 238-213. (in Persian)
- Ershadi, Mohammad Javad (1393). *Economic, economic-statistical and adaptive design for linear profiles*, PhD thesis, University of Science and Technology, Tehran. (in Persian)
- Fallahi et al. (1396). Sustainable environmental ranking in selected provinces of Iran; Comparison of AHP and TOPSIS methods, *Resistance economics*, Volume XIV, Vol. 1, pp. 118-97. (in Persian)
- Farhad, Khodadadkashi (1391). The effect of education on different aspects of poverty in different urban and rural areas of Iran, *Practical Quarterly Journal of Social Welfare*, Vol. 46, pp. 121-93. (in Persian)
- Haralambos, Michel. With R.M.Heald. (1999). *Sociology: hemest*
- Holman, Hilry. (1987). *Man-made myth: the reality of being a in a mans world: essays on woman in male- dominated pofessions.*
- Human Rights Dimensions Report* (2010).
- Jahan, S. (2008). *Poverty and infand mortality in the Eastern*
- Jamali, Asma (1397), *Dimensions of Poverty and Its Factors in Afghanistan, Our Afghanistan*, Vol. 2, pp. 22-31. (in Persian)
- Likret, Rensis. (1932). *A Technique for the Measurement of Mediterranean region: a meta- analysis. J Epidermal community Health.*
- Ministry of Economy of Afghanistan.

Najafi, Amir Abbas, and others (2015). *Quantitative evaluation and selection of optimal implementation system for freeway projects with AHP approach in the Ministry of Roads and Urban Development, Transportation Research Journal, Volume 13, Issue 1, 100-88. (in Persian)*

Qolipour, Farzad; Holy Islands, Seyed Mohammad (2015). *Evaluation and selection of municipal wastewater treatment process with construction approach and optimal efficiency by AHP method, Water Engineering, Vol. 2, 49-38. (in Persian)*

Sarukhani, Baqir; Navidnia, Manijeh (1385). *Social Security of Family and Residence, Tehran, Social Welfare Research Quarterly, Year 6, Vol 22. (in Persian)*

Tavassoli Gharjestani, Mohammad (1390). *The Role of Rural Development in Afghanistan's Economy, Kabul: Andisheh Sazan Hedayat Publishing.*

Tavassoli Gharjestani, Mohammad (1394). *The Afghan economy. Kabul: Farhang Publications. (in Persian)*

Todaro, Michael (1391). *Economic Development in the Third World, translated by Gholam Ali Farjadi, Tehran, Koohsar Publications.*

[www.ADB.com](http://www.ADB.com)

[www.aihrc.org.af](http://www.aihrc.org.af)

[www.cso.gov.af](http://www.cso.gov.af)

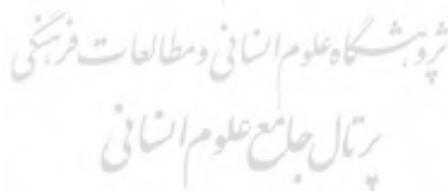
[www.km.gov.af](http://www.km.gov.af)

[www.moec.gov.a](http://www.moec.gov.a)

[www.president.gov.af](http://www.president.gov.af)

[www.wordbank.org](http://www.wordbank.org)

Yousefi et al. (2015). *Identifying the Determinants of Multidimensional Poverty in Rural Areas of Iran, Rural Research, Volume 6, Issue 4, pp. 721-699. (in Persian)*







شوه شڪاھ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی  
پرتال جامع علوم انسانی